

СОЦИАЛИСТИЧЕСКИЯТ КИБЕРНЕТИЧЕН ИДЕАЛ НА ЕВГЕНИ МАТЕЕВ

Част първа: Производителност на труда, планиране
и автоматизирани системи за управление

Николай Неновски

Университет „Жул Верн“,

ORCID 0000-0002-9544-9024

Цветелина Маринова

Нов български университет

ORCID 0000-0002-2455-1515

Как да се цитира тази статия / How to cite this article:

Nenovsky, N., Ts. Marinova, Ts. (2026). Sotsialisticheskiyat kibernetichen ideal na Evgeni Mateev. Chast parva: Proizvoditelnost na truda, planirane i avtomatizirani sistemi za upravlenie. (The Socialist Cybernetic Ideal of Evgeni Mateev. Part One: Labor Productivity, Planning, and Automated Management Systems). *Economic Thought Journal*, 71 (1), 53–83 (in Bulgarian). <https://doi.org/10.56497/etj2671103>

To link to this article / Връзка към статията:

<https://etj.iki.bas.bg/general-economics-and-teaching/2026/03/31/socialistieskiyat-kibernetien-ideal-na-evgeni-mateev>

Published online / Публикувана онлайн: 31 Mars 2026

Submit your article to this journal / Изпратете статия за публикуване

<https://etj.iki.bas.bg>

Article views / Статията е видяна:

View related articles / Други подобни статии:

View Crossmark data / Вж. информация от Crossmark:

Citing articles / Цитиращи статии:

View citing articles / Вж. цитиращи статии:

СОЦИАЛИСТИЧЕСКИЯТ КИБЕРНЕТИЧЕН ИДЕАЛ НА ЕВГЕНИ МАТЕЕВ

Част първа: Производителност на труда, планиране и автоматизирани системи за управление¹

Николай Неновски

Университет „Жул Верн“,

ORCID 0000-0002-9544-9024

Цветелина Маринова

Нов български университет

ORCID 0000-0002-2455-1515

Резюме: Представени са основните идеи и приноси на Евгени Матеев, чието мащабно творчество трудно може да бъде обхванато изцяло. След кратък биографичен преглед е проследено развитието на възгледите му, засягащи теорията на системите и кибернетиката. Анализирани са ключовите елементи на неговия модел на социализма и алгоритъмът за практическото му приложение. Разгледани са и основни методологически положения, формулирани във фундаменталния му труд от 1987 г. „Структура и управление на икономическата система“, вкл. микроикономически аспекти, свързани с ролята на предприятията.

Ключови думи: икономика на социализма; планиране; кибернетика; стопански реформи; България; Евгени Матеев

JEL codes: B3; C60; P20; P30; P51

DOI: <https://doi.org/10.56497/etj2671103>

Received: 8 January 2026

Revised: 3 February 2026

Accepted: 27 February 2026

Увод

Евгени Матеев е един от най-изтъкнатите български икономисти от годините на социализма, оставил следа както в академичните дебати, така и в поредицата от проекти за стопански реформи. Присъствието му в международния обществен живот също е значително, най-вече работата му в Икономическата комисия на ООН за Европа, където заема отговорни позиции. За четиридесет години активна

¹ Втората част на изследването „Теория за системите и икономическото развитие“ ще бъде публикувана в следващия брой на сп. „Икономическа мисъл“.

творческа дейност (от 1947 до 1987) Матеев изминава пътя от ортодоксален марксист, критик на австрийската школа (в книга, която написва на 27-годишна възраст) до привърженик на системния анализ и кибернетиката, преформулирайки марксистката политическа икономия в последната си книга „*Структура и управление на икономическата система*“ (Матеев, 1987). През всичките години въпреки видимата еволюция той съхранява своя социалистически идеал и привързаността си към основните постулати на марксизма.

Матеев е самотен икономист, неприет както от привържениците на пазарни реформи в България, така и от ортодоксалните марксисти и „хидравлични“ плановици, които в крайна сметка доминират не само практиката, но и теоретичния живот. Свидетелство за това са дискусиите по време на реформата в България през 1963–1968 г., замисляна като една от радикалните в Източна Европа², в която Матеев участва активно. Той е един от малкото, които отхвърлят категорично пазарните подходи (и „виртуални“, и „реални“), а това го превръща в обект на атаки не само от страна на пазарниците, но и на партийните плановици, вкл. на партийния лидер Тодор Живков (архиви, 1963–1964; Яхиел, 1997). Независимо от всичко Матеев развива систематично собствен модел на социализъм, като се аргументира както против възстановяването на пазара и на печалбата като механизъм за координация („романтика“, неразбиране на развитието на технологичните процеси), така и против механичното и директивно планиране, което явно не дава резултати.

Новите подходи към социализма в СССР в края на 50-те години на 20 век стават маркер и за българските икономисти. В случая на Евгени Матеев това е повече от очевидно. През 60-те и 70-те години той взема активно участие в дискусиите на съветските учени, свързани с оптималното използване на ресурсите, с планирането и кибернетиката, с ценообразуването и т.н., като същевременно се стреми да мобилизира и западния опит на планиране. В това отношение му помага участието в различни международни форуми, най-вече работата му в Икономическата комисия на ООН за Европа, както и интересното му посещение в САЩ през 1968 г., където изучава практиката в американските корпорации и се среща с водещи учени и икономисти (Матеев, 2000)³. През онези години се наблюдава усилена обмяна на опит и сътрудничество Запад – Изток в областта на планирането и на организацията на труда под егидата на различни инициативи на ИКЕ на ООН

² Това е мнение както на западните изследователи (например Bornstein, 1973; Asselain, 1981), така и на водещите участници в българската реформа (например Петров, 2016).

³ Съществуват архивни документи, които свидетелстват, че Матеев има обширни контакти (вж. Владиминова, 2009) и води кореспонденция с водещи съветски и източноевропейски учени, а също и със западни специалисти по Източна Европа и СССР като Мари Лавин, Шарл Бетелейм, Франсоа Серо, Жозеф Вилчински и др.

и на Международната организация на труда (МОТ) (вж. Christian, et al., 2018; Dunlop & Fedorenko, 1967).

Творчеството на Матеев има значение за осмисляне на стопанското минало на България и на социалистическия период. То би помогнало да разберем развитието на икономическата теория и в частност тази на марксистката политическа икономия и макроикономика, която авторът преформулира в кибернетичен вариант, съхранявайки основните постулати на марксизма⁴. По-нататък ще стане ясно, че именно *политикономическото звучене* отличава Матеев от привържениците на оптималното използване на ресурсите⁵ и от кибернетичното направление в съветската и в западната теория.

Творчеството на Матеев може да бъде обърнато и към днешния ден в чисто технологичен план. В съвременните условия теоретичната визия на автора за технологичните и за кибернетичните възможности, произтичащи от систематизирането и управлението на огромни информационни потоци и от текущото управление на различни йерархични нива, придобива особена актуалност. В светлината на развитието на съвременните информационни и дигитални технологии, на изкуствения интелект и т.н. това внася нови измерения на дебата за възможностите за пресмятане и построяване на социализма, познати ни от 30-те години на миналия век⁶.

Представеното изследване има скромната задача да очертае само някои водещи теми и постижения на Евгени Матеев, защото проучването на огромното му творчество и дейност не е по силите на отделни автори. Като изхождаме от думите на М. Воейков за големия съветски икономист Я. Кронрод, че „всеки автор е неотделим от своята епоха, от своята страна и от своето време“ (Воейков, 2023, с. 111), тук сме се опитали да се придържаме към обективното излагане на творчеството на Матеев, свеждайки до минимум нормативните преценки.

Житетски път

Евгени Матеев има интересен и нетрадиционен път към науката и стопанската политика⁷. Роден е на 1 април 1920 г. в гр. Търговище в семейство на железопътен

⁴ Интересен е например докладът за състоянието и за развитието на икономическата наука в България (вж. Матеев, 1975).

⁵ По-точен термин е „оптимално програмиране“ (Немчинов, 1962, с. 74).

⁶ Между тези, които смятат, че това е съответно невъзможно (Мизес – Хайек – Ролинс – Троцки – Вебер) и възможно (Бароне – Ланге – Вернер – Дикинсън – Чаянов – Струмилини). Вж. подробно за дебата и неговите граници в Lavoie (2015 [1985]).

⁷ Фактите са сверени от различни източници, сред които Алманаха на УНСС, както и събраните спомени за Матеев (вж. Матеев, 1983; Владимирова, 2009). За Матеев има писано, насочваме читателя към посочените сборници, както и към Тодоров (2003), Чобанова (2015), Манов (2023), на английски Avramov et al. (2022), а също и дисертацията на Георги Бурлаков (вж. Бурлаков, 2008).

чиновник, през 1939 г. завършва Софийската духовна семинария, след което му е предложено да продължи духовното си обучение в чужбина. През 1943 г. завършва и право в Софийския университет. Там политическа икономия му преподава руският икономист Симеон Демостенов – известен представител на австрийската школа и на теорията на парите, ученик на К. Менгер и П. Струве (вж. Nenovsky & Penchev, 2017). От Демостенов той получава задълбочени знания и интерес към австрийската школа⁸, която впоследствие се опитва да разгроми от позициите на марксизма в обемната си книга „Субективната школа и марксистко-ленинската политическа икономия“ (Матеев, 1947).

След като комунистите окончателно завземат властта, през периода 1944–1951 г. Евгени Матеев е водещ журналист в печатните органи на Комунистическата партия в „Работническо дело“ и сп. „Ново време“. Въпреки че показват богата култура и се характеризират с оригинален изказ, голяма част от многобройните му публикации, също както и първата му книга, остават в рамките на клишетата на традиционната марксистка политическа икономия и на съветските императиви. Впоследствие кариерата на Матеев се развива главоломно както в академичен, така и в практически план. След кратка преподавателска работа в Софийския университет от 1950 г. е професор във ВИИ „Карл Маркс“, а през 1951 г., едва на 31 години, става член-кореспондент на Българската академия на науките. През 1967 г. е избран за академик, а през 1976 г. – за член на Академията на науките на СССР. Вече във ВИИ „Карл Маркс“, през 1952 г. той създава и ръководи катедрата по народностопанско планиране, в която учат известни български икономисти, станали впоследствие стопански ръководители, като С. Бонев, И. Илиев, В. Никифоров, К. Габровски, С. Дулев и др. Под негово ръководство от 1953 г. започва да се съставя баланс на народното стопанство, а през 1960 г. е реализиран първият статистически баланс на междуотрасловите връзки⁹.

От самото начало на своята дейност Евгени Матеев се сблъсква с практическите въпроси на планирането и на реформите. Той заема ръководни позиции в Държавния комитет за планиране, включително като заместник-председател през 1951–1953 г. и отново в началото на 60-те години (1960–1963 г.). Междувременно е председател на Централното статистическо управление (1953–1960 г.), където създава методически съвет и прави редица нововъведения. Впоследствие е министър без портфейл, отговарящ за реформите (1963–1966 г.), председател

⁸ Самият Матеев подчертава високото ниво на своите преподаватели (Матеев, 1975, с. 133).

⁹ Базови материални баланси се изготвят от 1947 г., а през 1960 и 1963 г. се съставят статистически материални и стойностни междуотраслови баланси (МОБ), съответно по 69 и 109 продуктивни позиции. През 1964 г. започва планиране чрез инструментариума на МОБ, като през 1964 и 1965 г. се планират 27 позиции. През 1966 и 1970 г. се построяват планови баланси при два варианта на цени (заводски и крайни), съответно за 27 и за 50 отрасли (вж. Mateev, 1967, pp. 351–352).

на Съвета по възпроизводство на народните ресурси (1972–1981 г.) и председател на Висшата атестационна комисия (1965–1972 г.). Член е на ЦК на БКП (1962–1966 г.) и на Държавния съвет (1974–1981 г.), както и дългогодишен народен представител (от IV до VII Народно събрание).

В международен план ще отбележим активното присъствие на Матеев в дейността на ИКЕ на ООН, където е зам.-председател (1966–1968 г.) и председател (1970–1972 г.)¹⁰. Активен участник е в планирането в Съвета за икономическа взаимопомощ и е член на Комисията по транснационални корпорации при ООН (1975 г.).

През всичките години Евгени Матеев, бидейки член на БКП, остава верен на своята младежка житейска мечта – на социалистическия демократичен идеал за обществото. Затова за него разпадането на социалистическата планова система е крах не на социализма, а на грешния му модел. Възстановяването на частната собственост и на координацията чрез пазара, механизмите на шоквата терапия – всичко това той смята за „романтични“ и наивни опити за връщане към безвъзвратно отминали технологични и управленски принципи и практики. Последната му фундаментална книга от 1987 г. практически остава непрочетена – събитията се развиват с огромна бързина, а през 1997 г. академик Матеев умира. И както се случва при много други автори, трябва да мине един цял интелектуален и социален цикъл, за да може неговите изследвания да събудят отново интерес, вече диалектически – в нова обстановка.

По-нататък ще разгледаме творческата еволюция на Матеев, придържайки се към предварително поставените граници в увода¹¹.

Творческото развитие – марксизъм, директивно планиране и производителност на труда

Както споменахме, през 1943–1953 г. Матеев е студент, а после активен комунист и до смъртта на Сталин неговите публикации и позиции представляват опростени, традиционни марксистки интерпретации, характерни за съветските икономисти от онзи период¹². Още в студентските си години Матеев прави амбициозен опит за „разгром“ на австрийската субективна школа, която има силни пред-

¹⁰ В архивите на Икономическата комисия на ООН в Женева се пазят интересни свидетелства за дейността на Евгени Матеев, събрани от Цветелина Маринова при престоя ѝ там. Поради големия обем и необходимостта от внимателно проучване обаче тези документи не са използвани в представеното тук изследване.

¹¹ Вж. също Nenovsky & Marinova (2025).

¹² Пълната библиография на Матеев, подготвена от неговия ученик и колега Стою Дулев, може да се намери във Владимирова, 2009, с. 261–278, а ранните публикации – в Матеев, 1983, с. 889–946.

ставители в България (С. Демостенов, Н. Долински, Д. Мишайков, по-късно И. Ранков, частично А. Христофоров) и която е разглеждана като „основен враг“ на Марксовата теория за ценността. Общата култура и владенето на чужди езици, трудолюбието и задълбочеността на Матеев намират израз в създаването на мащабната монография „Субективната школа и марксистко-ленинската политическа икономия“ (Матеев, 1947)¹³. Основната критика в книгата е насочена към субективизма и психологизма на пределната полезност, към извеждането на ценността на средствата на производство от ценността на потребителските блага и др.

Матеев остава верен на диалектическия и на материалистическия метод, на обективизма и индукцията до края на живота си. По-късно в статия в сп. „Философска мисъл“ той изяснява своите позиции по отношение на обективността на икономическите явления и закони, като специално подчертава, че обективността си прокарва път *единствено* чрез осъзнатите действия на икономическите актьори, тя не е нещо извън тях (вж. Матеев, 1953). Тези „забежки“ по идеализма, т.е. по относително по-фин марксистки обективизъм (отчитащ съзнателното поведение на актьорите), не остават незабелязани. На страниците на сп. „Ново време“ върналият се наскоро от СССР проф. К. Добрев обвинява Матеев в симпатия към австрийската школа(!):

„Другарят Евгени Матеев много говори за обективния характер на икономическите закони, а на дело стои на субективно идеалистически позиции. Неговата книга „Теория на народностопанското планиране“ (1948) е всецяло написана в духа на субективистическото разбиране на икономическите закони при социализма. [...] Тези свои погрешни, немарксистки разбирания др. Евгени Матеев не само не намери смелост у себе си да разкритикува, но даже се опита да ги защитава. Така постъпи той на сесията по труда на Й. В. Сталин „Икономически проблеми на социализма в СССР“, която се състоя във Висшия икономически институт „Карл Маркс“ (Добрев, 1953, с. 20–21).

Въпреки че самият Матеев премълчава това, според нас други основни детайли от австрийския анализ – структурните и времевите измерения на икономическите процеси и координация, ролята на несигурността, работата с пределни величини и т.н., стават активни елементи от неговата методология. Това се проя-

¹³ През 1949 г. излиза нейното второ преработено и разширено издание с обем от 432 с. Трябва да отбележим, че като 24-годишен младеж в първите си дописки за в. „Работническо дело“, озаглавени „Прочистване на университета“, Матеев е изключително агресивен към Демостенов, отбелязвайки: „Друг професор (той още е такъв) – Демостенов – си беше поставил за цел да фалшифицира и изопачава науката, за да може да се бори против нея. Той много обичаше да дава примери – така той посочваше за пример, че селяните в СССР, когато гладували, схващали и глината като „благо“ – хляб – и не се срамуваше да се гаври по този начин със своя народ“ (Матеев, 1944, с. 6).

вява особено ясно по-късно при прехода му към оптималното програмиране и теорията на системите.

Като редактор в органите на партията в „Работническо дело“ и сп. „Ново време“ Матеев пише поредица статии и дописки по теми, пряко свързани със задачите на новата власт. Сред тях се открояват както теоретични, така и чисто практически теми, например: (1) плановост срещу стихийност, паричната реформа, (2) стопанската независимост (автархия) на България, (3) развитието на социалистическия сектор и индустриализацията, (4) връзките на индустрията със селското стопанство, (5) ролята на абсолютната рента и др., а по-късно (6) анализ на изпълнението на петилетката и социалистическите строежи, (7) преминаването от купонна система към „народнодемократична“ търговия и др. През тези години се появява и първата „техническа“ икономическа книга на Матеев, разглеждаща съизмерването и избора на варианти на капиталните и експлоатационните разходи при липса на пазар и на финансови инструменти (Матеев, 1949).

Темите през следващото десетилетие (1954–1962 г.) са логично отражение на развитието на вече наложилото се социалистическото стопанство, а по-късно, след смъртта на Сталин - и на опитите за реформи в СССР и в другите социалистически страни (вж. Adam, 1989; Bornstein, 1973; Selucky, 1972; Chavance, 1992). Учебникът по политическа икономия от 1954 г. също дава тласък на дискусиите (Chavance, 1979). В същото време първоначалният ентузиазъм от реформите започва да се губи, източниците на труд и капитали се изчерпват, остро се поставя въпросът за усилване на производителността на труда като основен мотор за разширено възпроизводство. Производителността и организацията на труда, както и планирането остават единствените потенциални източници за интензивен растеж на националния доход, съвместими с трудовата теория на Маркс (Wilczynski, 1972). Напълно логично Матеев се насочва към новите теми. Той започва да участва във вземането на решения. Директор е на Централното статистическо управление и често е консултиран от Тодор Живков, особено в периода, когато се прави опит за индустриален и аграрен „скок“ (1958–1962 г.) (Яхиел, 1997).

Изследванията на Матеев започват да се фокусират върху *производителността на труда* и нейното аналитично интегриране в схемите на разширено възпроизводство на Маркс. Става въпрос за редица варианти на структурни модели, характерни за социалистическата литература и предшестващи оптимизационното моделиране, започнало в края на 50-те години в Съветския съюз (сред тях се откроява теорията на интензивния растеж на А. Ноткин)¹⁴. Матеев (1956)

¹⁴ Вж. за тези модели в СССР Tartarin (1978).

прави опит да изведе редица закономерности и да разгледа различни конфигурации на разширеното възпроизводство в книгата си „Производителността на труда при социализма и народностопанското планиране“¹⁵. Книгата е позната на Запад, но текстът не е подложен на задълбочен прочит поради езиковата бариера (въпреки че частично е преведена на руски). Независимо от това според някои западни изследователи книгата е „first major study on intensive growth“ (Wilczynski, 1972, p. 25).

Обобщавайки този мащабен труд, можем да кажем, че той изследва комплексните връзки между производителността на труда (видяна като икономии на жив и овеществен труд, икономия на работно време и в крайна сметка – на стойност) и различните измерения на структурата на пропорциите в развитието на производството. Сред структурните разрези се открояват не само двете подразделения – I средства за производство и II предмети за потребление, но и вътре в подразделение I са обособени две части – производство на предмети на труда и производство на средства на труда (въпреки детайлизирането тук Матеев все още не достига до разработване на междуетрасловия баланс (МОБ) и до идеята за необходимостта от оптимално планиране).

Важно аналитично звено според автора е въздействието на структурата и на пропорциите на материалното производство върху темповете на растеж и на трите типа възпроизводство (просто, разширено и ускорено разширено). Темповете на растеж се оптимизират от гледна точка на структурата и пропорциите на производството и на динамиката на производителността на труда. Интересен момент, приближаващ Матеев до теорията на системите, е извеждането на закономерността, според която съществува определен „минимален комплекс от средства на труда“, който представлява ядрото, „издърпващото“ звено на целия възпроизводствен процес:

„В пропорциите върху производството на завършените средства на труда се свеждат като във фокус всички изменения на пропорциите, растежът и намалението на производствата във всички останали области на общественото производство. Така, пропорциите вътре в производството на завършените средства на труда се явяват общ израз на всички пропорции. [...] При дадено техническо равнище от пропорциите между завършените средства на производство и на завършените предмети на труда зависят пропорциите, в които се произвеждат и разпределят предметите на труда, а следователно – и общата пропорция между I и II подразделения“ (Матеев, 1956, с. 645).

Матеев се спира подробно и на важната за марксизма тема за разликите между

¹⁵ През 1961 г. книгата е преведена на руски с предговор от В. Немчинов.

производителен и непроизводителен труд. Тук той прави малка отстъпка от марксизма, като в сферата на производителния труд включва и труда на стопанските ръководители, т.е. организационния труд.

Ключовата роля на производителността на труда отвежда Матеев към втората тема, която активно започва да разработва – за методите и формите на *планиране*. През 1960 г. на базата на лекциите си във ВИИ „Карл Маркс“ той публикува първия си учебник „Баланс на народното стопанство“, преиздаван впоследствие многократно. Общо казано, Матеев се придържа към традиционното балансово планиране, чието логично развитие води към МОБ (след като е забравен за дълго, междуотрасловият баланс се възражда в СССР чак в началото на 60-те години). Впоследствие Матеев усъвършенства МОБ в посока към съчетаване с оптимизационните и кибернетичните модели. Както е известно, балансовият метод е структурирен (равновесен), докато оптимизационните и кибернетичните методи съдържат функционален компонент при дадени ограничения (Гранберг, 1988, с. 43–45).

В средата и особено в края на 50-те години на миналия век в съветската литература се появяват фундаменталните разработки на Л. Канторович, В. Новожилов, В. Немчинов, А. Лурье, В. Белкин и др., насочени към оптимално програмиране и ценообразуване. Обосновава се и необходимостта от използване на пазарните и на паричните инструменти, съобразено с приближаването към цените на производството, с цел да се отчитат производствените фондове на предприятията (Е. Либерман, И. Малышев, З. Атлас, Л. Вааг и др.)¹⁶. В България започват да излизат преводи на В. Немчинов (например в сп. „Икономическа мисъл“), институционализират се и математическите методи в икономиката. През 1963 г. се създава Лаборатория за приложение на математическите методи в областта на икономическите изследвания към Икономическия институт на БАН (Шапкарев, 1987).

Кибернетичният социализъм и автоматизираната система за управление

След 1962 г. Матеев публикува две свързани помежду си монографии, вече в руслото на оптималното планиране и на икономическата кибернетика – „*Перспективно планиране и икономическа кибернетика*“ (1966 и 1968 г. на руски и 1967 г. на български)¹⁷ и „*Рентабилност и планиране*“ (1970 г. на български и 1971 г. на

¹⁶ Вж. за преглед на дебатите Маневич (1975) и Белых (2007). Най добрият синтез на развитието на тези модели в СССР и като цяло е направен в двете обзорни книги на Zauberman (1967; 1975).

¹⁷ Руските икономисти са запознати с книгата, но не я цитират много. В спомените на В. Новожилов пише, че тиражът ѝ е бил малък за интереса в СССР (Новожилов, 1995, с. 205–206). Тя е позната и на някои западни икономисти. Франсоа Серо например я коментира и използва нейното руското издание от 1968 г. при анализа на целевата функция на полезността на Рамзи-Пугачов, която Матеев

руски език). Разработването на тези теми съвпада с началото на дискусиите в България, свързани с предвидената като радикална стопанска реформа. Като следствие през периода 1964–1966 г. се предприема експеримент с част от предприятията, в които са заети 7% от работната сила у нас. Въпреки някои успехи обаче по редица причини експериментът не води до значителни промени в поведението на предприятията (вж. подробно Петров, 1990; 2016). В средата на 1968 г. на пленум на ЦК на БКП реформите приключват, за което допринасят и събитията в Чехословакия.

Сега нека насочим вниманието към особеностите на *концепцията за социализма*, която Евгени Матеев систематично развива до края на живота си.

С цел опростяване авторът съпоставя два модела в рамките на *оптималното планиране*: (1) на имитация на пазарните процеси (M1) и (2) на демократично децентрализирано и диалогово планиране (M2). Първият модел е близък до разработките на съветските учени и до тези на Оскар Ланге, а вторият е своеобразен синтез на оптималното планиране и ортодоксалната марксистка теория за стойността. От своя страна моделите на пазарен социализъм могат да се сведат до две групи – до „виртуални“, модели на симулиране на пазара (M1), и до реални пазарни механизми, чийто привърженик е Георги Петров (вж. Неновски, Маринова, 2026). При виртуалния модел цените са параметрични, програмирани, докато при реалния те са фактически, действащи цени (вж. Adbel-Fadil, 1975; Lorenzi, 1975).

Матеев е категорично против реалните пазарни реформи (които според него не водят до нищо, например в Югославия) и е критичен към виртуалните модели на пазара (M1), които разглежда подробно в своите анализи.

В този децентрализиран модел M1 сигналите текат от периферията към центъра. Предполага се, че водещ елемент за оптимизиране и за стимулиране на предприятията става печалбата (а не чистият доход). Рентабилността на инвестициите (наричани при социализма „капитални вложения“) се изчислява чрез печалбата и с помощта на цените на производство¹⁸. С други думи, в цените на производство средната норма на печалба е пропорционална на използваните от предприятието производствени основни и оборотни фондове. Така се цели тяхното икономично използване чрез създаване на висока заинтересованост от

подлага на критика като „замаскиран вариант на Бьом-Баверк“. Матеев приема като национална целева функция минимизирането на разходите на труд, а не максимизиране на определен потребителски вектор (вж. Seurot, 1978, pp. 30–36).

¹⁸ Докато в първия том на „Капиталът“ Маркс дефинира цената като цена-стойност, т.е. паричен израз на стойността (на пълните разходи за труд – жив и овеществен), около която се колебае пазарната цена вследствие на търсенето и предлагането, то в третия том като основа за пазарните цени той взема цените на производство, които отчитат органичното строене на капитала и средната норма на печалба, формирана в резултат от междоотрасловото преливане на капитали. Пазарните цени се колебаят около цените на производство (вж. Неновски, Маринова, 2026).

страна на производителите. Според М1 средната норма на печалбата е еднаква за всички отрасли (Канторович, Лурье и др.), а някои варианти на М1 включват диференциална отраслова печалба, т.е. различна за различните отрасли (Яременко, 1981; Матеев, 1967, с. 46–49). „Обективно определените оценки, наречени още о.о.о.“ на Канторович, както и двойствените цени на Лурье и на други автори са всъщност познатите множители на Лагранж¹⁹ и се интерпретират от Канторович и Лурье като пазарни цени. Нещо повече, съветските икономисти смятат, че *de facto* става въпрос за пазарни цени на база *цени на производство*, защото о.о.о. (наречани още „разрешаващи множители“) отразяват и дефицитността на ресурсите. Обективните оценки, т.е. производствените цени, се използват при измерването на сравнителната ефективност на капиталните вложения, които се селектират с цел максимизиране на растежа (вж. по-нататък карето за плановото ценообразуване).

Според Матеев М1 има не само теоретични недостатъци, но и не отговоря на механизмите и на принципите на социалистическото стопанство. М1 не е реалистично описание на фактите. Доказателство – при социализма няма свободен прилив на капитали между отраслите, защото няма пазар на средства на производство²⁰. В действителност обществената собственост предполага макроикономическо, холистично по своята същност определяне на приоритетите. Не съществува общ критерий за макроикономически оптимум подобно на дисконтния процент при вземане на микрорешения. Отчита се и неопределеността на макроикономическото ниво (Петраков, 1971). Според Матеев:

„И като измерител, и като движещ механизъм апаратът на производствената цена е адекватен само за такова общество, където пропорциите действително се установяват чрез преливане на капитал в борбата за присвояване на принадлежната стойност от съответните предприятия (Матеев, 1969, с. 43).

Матеев смята, че призивите за въвеждане на М1 са проява на „наивен романтизъм“, каквито са и опитите за връщане към „твърде старите“ „автоматични“ и „линейни“ пазарни механизми. М1 отговаря на степента на обобществяване на производството, на развитието на производителните сили:

„Апологетите на пазарния механизъм препоръчват своето закъсняло изобретение като апарат за управление при социализма! Но при социализма не може да има доходи от капитал. Затова при механичното пренасяне на стария

¹⁹ В съвременната неокласическа микроикономика множителите на Лагранж са популярни като „сенчести цени“ (термин, използван през 30-те години на миналия век от Оскар Ланге при симулиране на социалистическия пазарен модел).

²⁰ Това се отбелязва дори и от привържениците на пазарния модел, например от Петров (1969), а по-късно и от Аройо (1986; 1989).

пазарен механизъм противоречивият характер на неговите инструменти изпъква по-релефно. [...] Да се идеализира апаратът на множество разпръснати конкурентни решения, означава да се стои на статични позиции спрямо развитието на производителните сили, да се игнорира революцията, която се разгръща пред нашите очи в тази област“ (Матеев, 1970, с. 55, 78).

Според Матеев и технически, и концептуално по-подходящ за социализма е модел М2. Тук движенията на ресурси и информация са от периферията към центъра и обратно, като итерациите се повтарят многократно. М2 възпроизвежда техническите процедури и апарата на М1, но заменя цените на производство с *цени-стойност*, като свързва измерването на ефективността с икономия на пълни разходи на труд (жив и овеществен). По този начин решенията за основните пропорции на първичното разпределение на дохода (най-вече потребление/натрупване) се извеждат преди оптимизирането на цените. Появява се нормативна ефективност (*E*), която играе ролята на социологически и дори на политикономически сконтов процент²¹. Така се обособява нов, по-висок етаж на оптималността. Като цяло М2 е холистичен модел и при него приближаването на цената към стойността става пряко. При М1 координацията се осъществява по заобиколен път, зад гърба на отделните производители и чрез средната норма на печалба.

Отклонение: Плановото ценообразуване при социализма

В общи линии, дискусиите, свързани с ценообразуването, се свеждат до избора между три типа цени според това към кой елемент на цените се задава печалбата (обикновено като процент): (1) базирани на стойността (добавената стойност е пропорционална на живия труд), (2) базирани на себестойността (добавената стойност е пропорционална на себестойността – използваните жив и овеществен труд) и (3) цени на производство (тук е добавена норма на печалбата – базирана на производствените фондове). В третия случай споровете са дали това да бъде средната норма на печалбата на цялото стопанство, или нормата на печалбата да бъде по отрасли или по приоритетност на отрасли (както предлагат например Яременко, 1981 и Полтерович, 1985).

В българската литература обзорите и дебатите върху ценообразуването се изострят с времето (вж. в началните години Аройо, 1962, 1963; Бонев, 1966; Пет-

²¹ Редица автори, в т.ч. Петров (1978), предлагат пълно или частично връщане към механизма на лихвения процент, но това предполага финансиране чрез банков кредит, т.е. възстановяване на нормалната банкова система.

ров, 1964; 1969, както и еволюцията на Аройо, 1986; 1989). В Съветския съюз публикациите са многобройни, в т.ч. и тези, които разглеждат теорията за оптималното планиране (вж. например Немчинов, 1962, с. 28–30; Кобринский и др., 1982, с. 270–281; Лурье и Нит, 1973, с. 270–276). В западната литература също се срещат задълбочени изследвания, например трите монографии на френски на Denis и Lavigne (1965), Abdel-Fadil (1975) и Asselain (1981), както и разработката на Asselain и Boncoeur (1978). Има и публикации във връзка с чешката и най-вече с унгарската реформа (Šik, 1967; Brody, 1971; Gado, 1971; Csikos-Nagy, 1975), както и такива, засягащи синтеза (за подробности вж. също библиографията в Неновски, Маринова, 2026)

При прилагането на моделите на *себестойност* (въпреки че се отчита амортизацията) предприятията не са мотивирани да използват ефективно основните фондове.

Главният мотив да се предпочита *цена на производството*, където водеща роля играе печалбата, е необходимостта да се преодолее пилеенето и рушенето на основните фондове на предприятията и да се повиши заинтересоваността от тяхното използване. Привърженици на цените на производство са Оскар Ланге (1968 [1965]), както и редица полски икономисти, а сред най-открояващите се в съветската литература са Аганбегян и Белкин (1961).

Преминаването към модел на цени на производството, където „печалбата се разхвърля в процент към производствените фондове“ (Матеев, 1966, с. 36), е обусловено и от теоретичните, и най-вече от емпиричните трудности за изграждане на другата алтернативна на себестойността – тази на *цените-стойност* (вж. например ранните позиции на водещите съветски икономисти, събрани в Цаголов, 1959 и в Кронрод, 1959).

Евгени Матеев отделя централно внимание на моделите на ценообразуване в основните си публикации след 1963 г. (вж. например Матеев, 1967, с. 16–55; 1969; 1970, с. 112–161, 218–232; 1987, с. 387–401 и др.). Както отбелязахме, според него единствено *стойностните цени* (най-близо до трудовата теория на Маркс), отразяващи пълните трудови разходи (общото изразходено време за труд), отговарят на изискванията на социалистическото стопанство. Въпреки емпиричните трудности Матеев смята, че цените-стойност трябва да са дългосрочната цел на оптималното използване на ресурсите и на планирането и че с развитието на информационните технологии, на електронноизчислителните машини (ЕИМ) и на автоматизираната система за управление (АСУ) апроксимативното пресмятане на пълните разходи ще стане напълно възможно. Такъв е бил и стратегическият подход на Немчинов, а в общи линии, и на Новожилов. Освен това според Матеев

при отчитане на няколко цикъла (три-четири) на косвените разходи практически се приближаваме до пълните трудови разходи (вж. по-подробно Аганбегян и Гранберг, 1968, с. 143).

Що се отнася по-конкретно до позициите на Матеев относно цената-стойност, то те несъмнено са повлияни от вече споменатата дискусия по тези въпроси в съветската литература от края на 50-години. Тук по наше мнение особено голямо въздействие има В. Немчинов, който се придържа към този тип цени (Немчинов, 1962) и който има сходна на Матеев траектория на професионално развитие. Влияние оказват и идеите на водещия съветски специалист по социализма. Я. Кронрод, който в рамките на друга методология, различна от тази на Немчинов, също се придържа към стойностните цени (Кронрод, 1959; 1960; 1966).

Макар че няма да навлизаме в проблематиката на *ценообразуването в СИВ*, по-която Матеев работи активно, трябва да отбележим, че той прилага стойностната база на цените при моделиране на собствена база за контрактните цени в СИВ (това е база, която цели да се освободи от въздействието на международните капиталистически пазари). В тези модели в крайна сметка в контрактната цена се отразява единствено производителността на националния труда, а първичното разпределение между натрупване и потребление остава национален приоритет, без да влияе върху контрактните цени (вж. Матеев, 1966; 1967 и извадки в Матеев, 1976, Nenovsky & Marinova, 2026).

Първоначално Матеев представя теоретичната конструкция на модела M2, а впоследствие го конкретизира до алгоритъм в рамките на изграждането на АСУ на народното стопанство (Матеев, 2023 [1974]). Центърът на концепцията е *селекцията на инвестиционни проекти-предложения* (проектопланове) по метода на сравнителна ефективност. По-нататък се спираме на стъпките в алгоритъма на модела, които се възпроизвеждат в основните публикации на автора.

Най-напред трябва да отбележим, че принципите на модела на Матеев следват общоприетите подходи за селекция на проекти, развити първоначално от З. Атлас, И. Мальшев, Л. Вааг, Т. Хачатуров, а по-късно в итеративната процедура в различни форми, формулирана от В. Немчинов, А. Лурье и В. Новожилов. Новото тук е използването на стойностните цени²².

²² Реални търгове, аукциони за капитални вложения (инвестиции) се провеждат в Югославия още през 50-те години (по-точно 1954–1958 г.), като предприятията предлагат лихвените проценти, при които са готови да заемат средствата (Neuberger, 1959). Това, че Матеев се придържа към стойностни цени и пренебрегва „проблема на трансформацията“ (от стойност в цени на производство), е отбелязано в рецензия на Марио Нути (Nuti, 1970, p. 138).

„Предлаганият от нас апарат за измерване на ефективността е построен изцяло на основата на цени от стойностен тип. Ще се опитаме да използваме формалните удобства и предимства на апарата на производствените цени, като отстраним недостатъците в същността на този апарат“ (Матеев, 1967, с. 61).

По Матеев (1969, с. 46–48; 1970, с. 253–263) цените от стойностен тип P_i , показващи пълните разходи на труд (т.е. работно време), имат следната форма:

$$P_i = \sum_t^n a_{ij} P_i + \alpha t_i \quad (j = 1, 2, \dots, n)^{23}, \quad (1)$$

където a_{ij} са техническите отраслови коефициенти в МОБ, t_i – преките трудови разходи за единица продукция, измерени в часове прост труд, а α е коефициент на заплащане на единица прост труд.

По-нататък се включва *фондоемкостта*. Тя е отношението между количеството продукция за някакъв период от време (година), измерена в цени, към производствени фондове. Пълната фондоемкост е сума от пряката и косвената фондоемкост²⁴. Матеев обозначава пълната фондоемкост с F_j , а пряката – с f_j . Последната е равна на $\sum_i^n b_{ij} P_i$. С b_{ij} са отбелязани коефициентите на фондоемкост. За пълната фондоемкост се получава:

$$F_j = \sum_t^n a_{ij} F_i + f_j \quad (j = 1, 2, \dots, n). \quad (2)$$

Разполагайки с пълните трудови разходи (изразени чрез цените от стойностен тип P_i) и с пълната фондоемкост F_j , можем да преминем към представяне на механизма на сравнителна ефективност на инвестиционните проекти/планове. Съпоставяме ефективността на даден проект (1) с базисния проект (0). Обозначаваме тази ефективност като $E_i(1)$. Тази ефективност се чете като икономия на пълни разходи на труд, на работно време (измерено чрез понижаване на цените) в резултат от нарастване на пълната фондоемкост (поради въвеждане на нови технологии в новите инвестиционни проекти). След това сравняваме $E_i(1)$ с нормативната ефективност E . E е установена, зададена по централизиран планов

²³ При същите обозначения цените на производството биха имали вида $p_j = \sum_i^n a_{ij} p_i + r \sum_i^n b_{ij} p_i t_i + v_j$ ($i, j = 1, 2, \dots, n$), където b_{ij} са продуктите i , функциониращи като вложения на единица продукция j (т.е. това са коефициентите на фондоемкост), v_j е работната заплата за единица продукция j , а r е средният и еднакъв за всички отрасли процент печалба.

²⁴ За връзката на фондоемкостта и производителността Матеев (1970, с. 250) подчертава: „И така, задачите на оптимизацията се опират изцяло и довеждат непосредствено до категорията фондоемкост на разширеното възпроизводство. Това е задача за оптимизиране фондоемкостта, тъй като именно средната фондоемкост в народностопански мащаб синтезира *техническите* и икономически условия, при които расте обществената производителност на труда.“ Според него съществува качествено и количествено различие между рентабилност (при чието изчисляване се използва печалбата) и ефективност (където се използва пълната фондоемкост) (пак там, с. 273). Най-често рентабилността се използва в рамките на модел М1, а ефективността – в М2 (пак там, с. 209). Най-добрият обзор на моделите за инвестиционни решения в СССР, както и на историята на темата за измерването на ефективността на инвестиционните проекти е направен в Дукер (1983).

път – тя е равнището, под което ефективността на никой нов проект не бива да пада. Получава се условието:

$$E_i(1) = \frac{P_i(0) - P_i(1)}{F_i(1) - F_i(0)} \geq E, \quad (3)$$

където $P_i(1) < P_i(0)$ и $F_i(1) > F_i(0)$.

Това изискване за ефективност може да се преобразува във форма (вж. формула 4), наподобяваща *формулата за приведени разходи*. Тази формула е позната в съветската литература и по правило в нея се използват цените на производство. Условието става:

$$P_i(0) + EF_i(0) \geq P_i(1) + EF_i(1). \quad (4)$$

Матеев отбелязва, че формула (4) има само външно и привидно сходство с приведените разходи при цени на производство, използвани от съветските автори. Това е отговор на критиките от страна на някои учени (например Г. Петров), че неговата формула признава цените на производство:

„Последователното приложение на принципа за определяне на фондоемкост и на свързаните (предшестващите) производства не означава нищо друго освен включване на производствените фондове във формулата за изчисляване на ефективността по цени, равни на производствената цена, а не на стойността“ (Петров, 1969, с. 402).

Матеев обаче е на мнение, че елементите във формула (4) са от друго естество! Според него във формулата му става въпрос за *индекс*, който измерва ефективността като отношение между „пълни икономии на труд“ и „пълна фондоемкост“. Обратното, при съветските модели се има предвид отношението на „текущите икономии на труд“ към „диференциалната пряка фондоемкост“.

Матеев предполага, че нормативната ефективност E ще се променя целенасочено ($E > 1$ или $E < 1$) в зависимост от необходимостта да се балансират работната сила, фондовете на потребление и натрупване, както и от развитието на технологиите и иновациите (Матеев, 1969, с. 48). Той извежда основните баланси и пропорции *преди* формирането на относителните цени, т.е. *преди* измерването на ефективността на проектите, както и преди оптимизацията на инвестиционната дейност. Те са свързани с първичното разпределение и са резултат от *друг тип* висша социална оптимизация, в която се сблъскват различни групи интереси (Матеев, 1966, с. 233). Тези интереси, даващи потенциала за развитие (те са „движещи противоречия“ – Матеев, 1967, с. 276), стават обект на специални работки на автора, разглеждащи връзката между икономиката и социологията (Матеев, 1980; Mateev, 1979).

Що се отнася до цените в областта на потреблението на домакинствата, то тук

Матеев смята, че отклонението на цените от пълните разходи е допустимо и е приемливо в статичен аспект (при дефицити или излишъци), но не и в динамичен, където отново цената трябва да следва плътно стойността. Единното ниво на цените (единство между цени на производствените фондове и цени на дребно), за което се борят пазарните икономисти (вж. Белкин, 2002; Петров, 1987), тук се търси в посока цени-стойност.

Що се отнася до цените в областта на потреблението на домакинствата, Матеев смята, че отклонението на цените от пълните разходи може да се толерира и да се приеме в статичен аспект (при дефицити или излишъци), но не и в динамичен, където отново цената трябва да следва плътно стойността. Единното ниво на цените, за което се борят пазарните икономисти (вж. Белкин, 2002), тук се търси в посока цени-стойност във всички сектори.

И така, да обобщим. Всеки нов инвестиционен проект, бил той резултат от техническа иновация, или просто подобрение на съществуващата технология, реконструкция и т.н., преминава през предложения от Матеев алгоритъм за избор (конкурс) на варианти. Неговият модел предполага *перманентни (!) итерации* между периферията и центъра, между долните и горните етажи на системата, като това води до появата на променящи се, гъвкави цени. Тези цени той нарича „живи“, „верни цени, които отразяват действителните разходи“ (Матеев, 1967, с. 51–52). (Разбира се, това не са пазарните живи цени, за които се бори например Г. Петров²⁵, нито параметричните цени в модел М1.)

В модела на Матеев (1967, с. 242–250) техническите параметри $\|a_{ij}\|$, $\|b_{ij}\|$, $\|a_{nj}\|$ постоянно се променят заедно с други входни за системата параметри. Алгоритъмът се повтаря. Планирането е непрекъснат процес, който дава възможност за моделиране и за експериментиране.

²⁵ Вж. например: „Пазарните цени, които възстановяват производствените разходи и осигуряват средна норма на печалба по отношение на производствените фондове, имат като своя база производствената цена. В производствената цена създадената от живия труд стойност на принадлежния продукт се преразпределя между отраслите с различен органически състав на авансираните производствени фондове по начин, който осигурява на всички сфери на производството една и съща (обща) норма на печалбата. Непосредствената основа на пазарните цени е не стойността на стоките, а производствената цена. Пазарните цени се отклоняват в зависимост от съотношението между търсенето и предлагането над и под производствената цена, а не около стойността. Производствената цена заема мястото на стойността. Законът за стойността се модифицира в закон за средната норма на печалбата“ (Петров, 1969, с. 367–368).

„Цените поначало възникват на пазара в резултат на договаряне между участниците в размяната. В тези условия образуването на обща средна норма на печалба не е възможно извън или независимо от икономическото съревнование между предприятията от различни отрасли. [...] Ако се признае необходимостта от вътрешно отраслово икономическо съревнование и се създадат условия за неговото съществуване, трябва да се признае необходимостта и неизбежността от междуотраслово съревнование. [...] Законът за средната норма на печалба изпълнява своите обективни функции на *непосредствен* регулатор на цените чрез икономическото съревнование между предприятията от различните отрасли и между предприятията от един и същ отрасъл“ (Петров, 1969, с. 385, 389, 392).

Следващата стъпка в неговата изследователска програма е конкретизирането на модела в рамките на АСУ, което е изложено подробно в книгата му „*Автоматизираните системи на управление на народното стопанство*“ (2023 [1974]). Една от задачите е да се отговори на пазарните икономисти, които твърдят, че цените не могат да се пресметнат извън реалната размяна. Според Матеев въпрос на време е ЕИМ и информационните технологии да могат да решат проблема за пресмятането и да направят децентрализираното планиране реалност. Той прави следното сравнение:

„След като почти сме се изкачили до височината, на която планирането като целесъобразна и оптимизирана координация не само е необходимо, но намира и подходящи технически средства и организационни възможности, икономистите от това направление (привържениците на пазара – б.а., Н.Н., Цв.М.) ни съветват да се върнем там, откъдето сме тръгнали, защото са чули, че изкачването е било много трудно“ (Матеев, 1970, с. 158).

След 1967 г. в България се вземат редица решения за масовото внедряване на ЕИМ и автоматизираните системи за управление и информация (АСУИ), най-ключови от които са тези за стратегическото им прилагане, приети на X конгрес на БКП през 1972 г. Още през 1968 г. на Юлския пленум на ЦК на БКП Тодор Живков поставя задачата „за нуждите на единната информационна система за периода 1968–1978 да се подготвят 23 000 специалисти“ (Янакиев, 1972, с. 159). По стечение на обстоятелствата България се оказва в центъра на интереса на един от пионерите на АСУ акад. Виктор Глушков и на ръководения от него институт в Киев. След като среща силна съпротива при реализацията на проекта си за въвеждане на Общонационална система за управление на народното стопанство в СССР, Глушков насочва енергията си към България, като изготвя пилотен проект за тестване на системата (вж. Peters, 2016). През 1976 г. българското ръководство възлага специална поръчка за изработване на макро-АСУ (ЕССИ), което „е първи опит в света за построяване на информационно общество, независимо от това че става въпрос за социалистическите страни с планов характер на стопанството“ (Морозов и др., 2013, с. 20)²⁶.

²⁶ В архивите на Глушков в Киев четем: „По време на предишната командировка българската страна изрази желание до следващото ми посещение да разработя система от математически модели и процедури за планиране и управление на икономиката на малка страна с голям относителен дял на външната търговия. В периода от октомври 1976 г. до юни 1977 г. разработих такава система. Пълното ѝ изложение заема над 100 астрономически (или над 120 академични) часа. [...] В резултат на проведените консултации се състояха разговори със секретарите на ЦК на БКП Г. Филипов и О. Дойнов, със заместник-председателя на Министерския съвет на НРБ А. Луканов, с председателя на Държавната планова комисия на НРБ К. Зарев, с председателя на Комитета по наука Н. Папазов, както и с редица министри. В заключение (5.IX.1977 г.) се проведе повече от едночасов разговор с другаря Тодор Живков. Показателно е, че др. Живков намери време за тази среща, въпреки че в същия ден посрещаше Н. Чаушеску и водеше преговори с него. Основният резултат от консултациите

В своя проект за АСУ Матеев конкретизира движението и съдържанието на информационните потоци, структурните единици на системата, вектора на целите, както и управлението на различната темпоралност на планирането – стратегическо, оперативно и др., като отделя специално внимание и на АСУ на платежната, на финансовата и на банковата система. Фондът за натрупване става централен – той има своите долни и горни технологично обусловени граници, в т.ч. и от нивото на сложност на МОБ. Точното място на дела на натрупване (той е свободното решение) в рамките на горните граници или дори извън тях (!) се формира социологически. Матеев говори за „социологическа определеност на натрупването“.

Според Матеев център на икономическата система е *материалното производство*, производствената система. Сред обграждащите го системи той посочва: (1) демографската система – семейството и бита, която задава потока на работна сила количествено и качествено и обема на работното време; (2) системата на услугите – здравеопазване, култура, отбрана, обществен ред, спорт и др.; (3) научноизследователската дейност и (4) природната среда (вж. подробно метасистемата и ентропичния ѝ прочит в Матеев, 1987).

В обобщение авторът достига до извода, че появата на АСУ е обективен процес на преодоляване на нарастващата сложност на стопанската система и на нейното управление, продиктувано от развитието на производителните сили и на обобществяването на производството. С други думи, Матеев повтаря аргумента на Глушков (1972) за нарастващата сложност и комплексност на системите като мотив за появата на АСУ. Комплексността и неопределеността според него могат да се управляват в определени рамки единствено при обществената собственост и при едно холистично общество.

(Следва продължение в бр. 2/2026)

се състои в това, че българската страна прие основните положения на предложената система от модели, особено онези нейни аспекти, които се отнасят до управлението на научно-техническия прогрес, до формирането на прогресивни нормативи и до мерките за подобряване на външнотърговския баланс със Запада. В заключителните разговори тези положения бяха съгласувани с мерките за усъвършенстване на планирането, предложени през август 1977 г. от Комисията на Държавния планов комитет на СССР, ръководена от председателя му К. Г. Байбаков“ (Доклад на Глушков, октомври 1977 г., вж. в Морозов и др., 2013, с. 16–17а) (*преводът от руски е направен от авторите, Н.Н. и Цв.М.*)

Конфликт на интереси

Авторите декларират липса на конфликт на интереси.

Използвана литература²⁷

- Abdel-Fadil, M. (1975). *La planification des prix en économie socialiste*. Paris: PUF.
- Adam, J. (1989). *Economic reforms in the Soviet Union and Eastern Europe since the 1960s*. London: Macmillan.
- Aganbegyan, A., Belkin, V. (red.). (1961). *Primeneniye matematiki i elektronnoy tekhniki v planirovaniy*. Moskva: Ekonomizdat. [Аганбегян, А., Белкин, В. (ред.). (1961). *Применение математики и электронной техники в планировании*. Москва: Экономиздат] (in Russian).
- Aganbegyan, A., Granberg, A. (1968). *Ekonomiko-matematicheskiy analiz mezhotraslevogo balansa SSSR*. Moskva: Mysl'. [Аганбегян, А., Гранберг, А. (1968). *Экономико-математический анализ межотраслевого баланса СССР*. Москва: Мысль] (in Russian).
- Akademik Evgeni Mateev na 60 godini (redaktsionna statiya). *Ikonomicheska misal*, 1980, No. 2, 11–21. [Академик Евгени Матеев на 60 години (редакционна статия). *Икономическа мисъл*, 1980, No. 2, 11–21] (in Bulgarian).
- Aroyo, Zh. (1962). *Zakonat za stoynostta i tsenoobrazuvaneto v NRB*. Sofiya: Nauka i izkustvo. [Аройо, Ж. (1962). *Законът за стойността и ценообразуването в НРБ*. София: Наука и изкуство] (in Bulgarian).
- Aroyo, Zh. (1963). Metodologicheski problemi na obrazuvaneto na tsenite pri sotsializma. *Trudove na VII „Karl Marks“*, T. 1, 1–64. [Аройо, Ж. (1963). Методологически проблеми на образуването на цените при социализма. *Трудове на VII „Карл Маркс“*, T. 1, 1–64] (in Bulgarian).
- Aroyo, Zh. (1986). *Zakonat za stoynostta pri sotsializma*. Sofiya: Partizdat. [Аройо, Ж. (1986). *Законът за стойността при социализма*. София: Партиздат] (in Bulgarian).
- Aroyo, Zh (1989). *Ikonomicheskata sistema na sotsializma. Savremenен pogled i analiz*. Sofiya: Partizdat. [Аройо, Ж (1989). *Икономическата система на социализма. Съвременен поглед и анализ*. София: Партиздат] (in Bulgarian).
- Asselain, J-Ch. (1981). *Plan et profit en économie socialiste*. Paris: Presse de la fondation

²⁷ Библиографията е обща за двете публикувани в два последователни броя части на това изследване.

- nationale des sciences politiques.
- Asselain, J.-Ch., Boncoeur, J. (1978). Rationalité des „prix à deux canaux“. In : Lavigne, M. (éd.). *Economie politique de la planification en système socialiste*. Paris: Economica, 136–171.
- Avramov, R., Ganev, K., & Petranov, S. (2022). To Command or to Understand? Planning Concepts and Economic Research in Communist Bulgaria. *MPRA Paper 123632*. University Library of Munich, Germany.
- Belkin, V. (2002). Zadalis' li reformy Gaydara? *Novyy mir*, No. 1. [Белкин, В. (2002). Задали ли реформи Гайдара? *Новый мир*, No. 1] (in Russian).
- Belykh, A. (2007). *Istoriya rossiyskikh ekonomiko-matematicheskikh issledovaniy. Pervyye sto let*. Moskva: LKI. [Белых, А. (2007). *История российских экономико-математических исследований. Первые сто лет*. Москва: ЛКИ] (in Russian).
- Bonev, S. (1966). Povishavane na nauchnoto ravnishte na planirane na narodnoto stopanstvo. *Ikonomicheska misal*, No. 1, 3–21. [Бонев, С. (1966). Повишаване на научното равнище на планиране на народното стопанство. *Икономическа мисъл*, No. 1, 3–21] (in Bulgarian).
- Bonev, S. (1968). *Planirane i ikonomicheski lostove*. Sofiya: Izd. na VKP. [Бонев, С. (1968). *Планиране и икономически лостове*. София: Изд. на БКП] (in Bulgarian).
- Bornstein, M. (ed.). (1973). *Plan and market. Economic Reform in Eastern Europe*. New Haven and London: Yale University Press.
- Brody, A. (1971). *Proportion, Price and Planning*. Budapest: Akademia Kiado.
- Brus, W. (1972 [1964]). *The market in a socialist economy*. London and Boston: Routledge & Kegan Paul.
- Burlakov, G. (2008). Proektat na akademik Evgeni Mateev za avtomatiziranata sistema za upravlenie v kontekst na gospodstvashtite ikonomicheski teorii. *Ikonomicheski alternativi*, No. 5, 103–114. [Бурлаков, Г. (2008). Проектът на академик Евгени Матеев за автоматизираната система за управление в контекст на господстващите икономически теории. *Икономически алтернативи*, No. 5, 103–114] (in Bulgarian).
- Chavance, B. (1979). *Les bases de l'économie politique du socialisme (essai d'histoire critique 1917-1954)*. Grenoble: Université de Grenoble.
- Chavance, B. (1992). *Les réformes économiques à l'Est (de 1950 aux années 1990)*. Paris: Nathan.
- Chobanova, R. (2015). Upravlenie, efektivnost, integratsiya – savremen en prochit na truda na akad. E. Mateev. V: *Upravlenie efektivnost integratsiya. V tarsene na savremenni resheniya*. Sbornik dokladi ot konferentsiya, posvetena na 95-ta godishnina ot rozhdenieto na akademik Evgeni Mateev. Sofiya: NBU, 5–16. [Чобанова, Р. (2015).

- Управление, ефективност, интеграция – съвременен прочит на труда на акад. Е. Матеев. В: *Управление ефективност интеграция. В търсене на съвременни решения*. Сборник доклади от конференция, посветена на 95-та годишнина от рождението на академик Евгени Матеев. София: НБУ, 5–16] (*in Bulgarian*).
- Christian, M., Kott, S., Matějka, O. (eds.) (2018). *Planning in Cold War Europe. Competition, cooperation, circulations (1950s–1970s)*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH.
- Csikos-Nagy, B. (1975). *Socialist Price Theory and Price Policy*. Budapest: Akademia Kiado.
- Denis, H., Lavigne, M. (1965). *Le problème des prix en Union Soviétique*. Paris: Cujas.
- Dobb, M. (1955). *On Economic Theory and Socialism*. Collected Papers. London: Routledge & Kegan Paul.
- Dobb, M. (1960). *An Essay on Economic Growth and Planning*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Dobrev, K. (1953). Za reshitelno preodolyavane na greshkite v nashata ikonomicheska nauka. *Novo vreme*, 29 (4), 18–32. [Добрев, К. (1953). За решително преодоляване на грешките в нашата икономическа наука. *Ново време*, 29 (4) 18–32] (*in Bulgarian*).
- Dunlop, J., Fedorenko, N. (eds.). (1967). *Planning and Markets: Modern trends in Various Economic Systems*. New York: McGraw-Hill.
- Dyker, D. (1983). *The Process of Investment in the Soviet Union*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gado, O. (1971). *Reform of the Economic Mechanism in Hungary, development 1968–1971*. Budapest: Akademia Kiado.
- Glushkov, V. (1972). *Vvedeniye v ASU*. Kiyev: Tekhnika. [Глушков, В. (1972). *Введение в АСУ*. Киев: Техніка] (*in Russian*).
- Granberg, A. (1988). *Modelirovaniye sotsialisticheskoy ekonomiki*. Moskva: Ekonomika. [Гранберг, А. (1988). *Моделирование социалистической экономики*. Москва: Экономика] (*in Russian*).
- Kobriniskiy, N., Mauminas, YE., Smirnov, A. (1982). *Ekonomicheskaya kibernetika*. Moskva: Ekonomika. [Кобринский, Н., Майминас, Е., Смирнов, А. (1982). *Экономическая кибернетика*. Москва: Экономика] (*in Russian*).
- Kronrod, Ya. (red.). (1959). *Zakon stoimosti i yego ispol'zovaniye v narodnom khozyaystve SSSR*. Moskva: Gosudarstvennoye izdatel'stvo politicheskoy literatury. [Кронрод, Я. (ред.). (1959). *Закон стоимости и его использование в народном хозяйстве СССР*. Москва: Государственное издательство политической литературы] (*in Russian*).

- Kronrod, Ya. (1960). Stoimost' i tsena v usloviyakh sotsialisticheskoy ekonomiki. V: Kronrod, Ya. (red.). *Problemy politicheskoy ekonomii sotsializma*. Moskva: Gospolitizdat, 89–162. [Кронрод, Я. (1960). Стоимость и цена в условиях социалистической экономики. В: Кронрод, Я. (ред.). *Проблемы политической экономики социализма*. Москва: Госполитиздат, 89–162] (in Russian).
- Kronrod, Ya. (1966). *Zakony politicheskoy ekonomii sotsializma. Ocherki metodologii i teorii*. Moskva: Mysl'. [Кронрод, Я. (1966). *Законы политической экономики социализма. Очерки методологии и теории*. Москва: Мысль] (in Russian).
- Kuznetsova, T. (sost.). (2012). *Ekonomicheskaya teoriya. Fenomen Ya. A. Kronroda. K 100-letiyu so dnya rozhdeniya*. Moskva: Nestor-Istoriya. [Кузнецова, Т. (сост.). (2012). *Экономическая теория. Феномен Я. А. Кронрода. К 100-летию со дня рождения*. Москва: Нестор-История] (in Russian).
- Lange, O. (1968 [1965]). *Vvedeniye v ekonomicheskuyu kibernetiku*. Moskva: Progress. [Ланге, О. (1968 [1965]). *Введение в экономическую кибернетику*. Москва: Прогресс] (in Russian).
- Lavigne, M. (éd.). (1978). *Economie politique de la planification en système socialiste*. Paris: Economica.
- Lavoie, D. (2015 [1985]). *Rivalry and central planning*. Mercatus center, Arlington: George Mason University.
- Lorenzi, J. H. (1975). *Le marché dans la planification*. Paris: PUF.
- Lur'ye, A., Nit, I. (1973). *Ekonomiko-matematicheskoye modelirovaniye sotsialisticheskogo khozyaystva*. Moskva: MGU. [Лурье, А., Нит, И. (1973). *Экономико-математическое моделирование социалистического хозяйства*. Москва: МГУ] (in Russian).
- Manevich, V. (1975). *Razvitiye teorii planovogo tsenoobrazovaniya v sovetskoj ekonomicheskoy literature*. Moskva: Nauka. [Маневич, В. (1975). *Развитие теории планового ценообразования в советской экономической литературе*. Москва: Наука] (in Russian).
- Manov, V. (2010). Prozreniyata na akademik Evgeni Mateev za prehoda kam nov tip tsivilizatsiya. *Godishnik na UNSS*, 229–305. [Манов, В. (2010). Прозренията на академик Евгени Матеев за прехода към нов тип цивилизация. *Годишник на УНСС*, 229–305] (in Bulgarian).
- Manov, V. (2023). Tvorchestvoto na akademik Mateev i balgarskiyat prinos v svetovната sakrovishnitsa na znanieto. V: Mateev, E. (2023). *Avtomatizirana sistema za upravlenie na narodното стопанство*. Sofiya: UNSS, iv–xlix. [Манов, В. (2023). Творчеството на академик Матеев и българският принос в световната съкровищница на знанието. В: Матеев, Е. (2023). *Автоматизирана система за управление на народното стопанство*. София: УНСС, iv–xlix] (in Bulgarian).

- Marcheva, I. (2016). *Politikata za stopanska modernizatsiya v Balgariya po vreme na Studenata voyna*. Sofiya: Letera. [Марчева, И. (2016). *Политиката за стопанска модернизация в България по време на Студената война*. София: Летера] (*in Bulgarian*).
- Mateev, E. (1944). Prochistvane na universiteta. *Rabotnichesko delo*, br. 84, 8 dekemvri. [Матеев, Е. (1944). Прочистване на университета. *Работническо дело*, бр. 84, 8 декември] (*in Bulgarian*).
- Mateev, E. (1947). *Subektivnata shkola i marksistko-leninskata politicheska ikonomiya*. Sofiya: Izd. na Balg. Rabotnicheska partiya (komunisti). [Матеев, Е. (1947). *Субективната школа и марксистко-ленинската политическа икономия*. София: Изд. на Бълг. Работническа партия (комунисти)] (*in Bulgarian*).
- Mateev, E. (1949). *Kam vaprosa za saizmervaneto na kapitalnite i eksploatatsionnite razhodi (izbor na varianti)*. Sofiya: Izd. na BAN. [Матеев, Е. (1949). *Към въпроса за съизмерването на капиталните и експлоатационните разходи (избор на варианти)*. София: Изд. на БАН] (*in Bulgarian*).
- Mateev, E. (1956). *Proizvoditelnostta na truda pri sotsializma i narodnostopanskoto planirane*. Sofiya: Izd. na BKP. [Матеев, Е. (1956). *Производителността на труда при социализма и народностопанското планиране*. София: Изд. на БКП] (*in Bulgarian*).
- Mateev, E. (1960). *Balans na narodnoto stopanstvo*. Sofiya: Nauka i izkustvo. [Матеев, Е. (1960). *Баланс на народното стопанство*. София: Наука и изкуство] (*in Bulgarian*).
- Mateev, E. (1964). *Problems of planning in socialist countries*. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences.
- Mateyev, E. (1966). *Perspektivnoye planirovaniye i ekonomicheskaya kibernetika*. Sofiya: Izd. na BAN. [Матеев, Е. (1966). *Перспективное планирование и экономическая кибернетика*. София: Изд. на БАН] (*in Russian*).
- Mateev, E. (1967). *Perspektivno planirane i ikonomicheska kibernetika*. Sofiya: Nauka i izkustvo. [Матеев, Е. (1967). *Перспективно планиране и икономическа кибернетика*. София: Наука и изкуство] (*in Bulgarian*).
- Mateev, E. (1967). Mathematics and the national economy. In: Dunlop, J., Fedorenko, N. (eds.). *Planning and Markets: Modern trends in Various Economic Systems*. New York: McGraw-Hill, 351–373.
- Mateyev, E. (1969). *Teoriya stoimosti Marksa i problemu optimal'nogo plana*. V: K. Dobrev (red.). (1969). *Teorii ekonomicheskogo rosta*. Sofiya: Izd. Bolgarskoy akademii nauk, 27–50. [Матеев, Е. (1969). *Теория стоймости Маркса и проблемы оптимального плана*. В: Добрев, К. (ред.). *Теории экономического роста*. София: Изд. Болгарской

- академии наук, 27–50] (*in Russian*).
- Mateev, E. (1970). *Rentabilnost i planirane*. Sofiya: Izd. na BAN. [Матеев, Е. (1970). *Рентабилност и планиране*. София: Изд. на БАН] (*in Bulgarian*).
- Mateyev, E. (1974). Effektivnost' i optimizatsiya. *Voprosy ekonomiki*, No. 9, 93–102. [Матеев, Е. (1974). Эффективность и оптимизация. *Вопросы экономики*, No. 9, 93–102] (*in Russian*).
- Mateev, E. (1975). *Automated system for national economic management*. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences.
- Mateev, E. (1976). *Upravlenie, efektivnost, integratsiya. V tarsene na resheniya*. Sofiya: Partizdat. [Матеев, Е. (1976). *Управление, ефективност, интеграция. В търсене на решения*. София: Партиздат] (*in Bulgarian*).
- Mateev, E. (1978). Ikonomika i obkrazhavashta sreda. *Ikonomicheska misal*, No. 10, 3–11. [Матеев, Е. (1978). Икономика и обкръжаваща среда. *Икономическа мисъл*, No. 10, 3–11] (*in Bulgarian*).
- Mateev, E. (1979). Ekonomika a sociologie. *Sociologický Časopis/Czech Sociological Review*, 15 (6), 545–555.
- Mateyev, E. (1979). Ekonomika i okruzhayushchaya sreda. *Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnyye otnosheniya*, No. 3, 86–90. [Матеев, Е. (1979). Экономика и окружающая среда, *Мировая экономика и международные отношения*. No. 3, 86–90] (*in Russian*).
- Mateev, E. (1980). Filosofiya i ikonomika. *Filosofska misal*, No. 4, 34–57. [Матеев, Е. (1980). Философия и икономика. *Философска мисъл*, No. 4, 34–57] (*in Bulgarian*).
- Mateyev, E. (1980a). Upravleniye ekonomikoy i ideologiya. V: Kamenitser, S. (red.). *Kriticheskiy analiz burzhuznykh teoriy i praktika upravleniya* (po materialam mezhdunarodnoy konferentsii, Budapesht, 1978 g.). Moskva: Progress, 240–254. [Матеев, Е. (1980a). Управление экономикой и идеология. В: Каменицер, С. (ред.). *Критический анализ буржуазных теорий и практика управления* (по материалам международной конференции, Будапешт, 1978 г.). Москва: Прогресс, 240–254] (*in Russian*).
- Mateyev, E. (1982). K ekonomicheskoy interpretatsii obratnoy matritsy mezhotraslevykh svyazey. *Ekonomika i matematicheskiye metody*, No. 3, 412–421. [Матеев, Е. (1982). К экономической интерпретации обратной матрицы межотраслевых связей. *Экономика и математические методы*, No. 3, 412–421] (*in Russian*).
- Mateev, E. (1982a). Matematika i ikonomika. *Ikonomicheska misal*, No. 3, 24–36. [Матеев, Е. (1982). Математика и икономика. *Икономическа мисъл*, No. 3, 24–36] (*in Bulgarian*).

- Mateev, E. (1983). Aktualni problemi na sotsialisticheskata ikonomika. V: Lyubikov, T. (sast.). *Sbornik trudove i biografichni belezhki za akad. Evgeni Mateev*. Sofiya: Izd. na VII „Karl Marks“. [Матеев, Е. (1983). Актуални проблеми на социалистическата икономика. В: Любиков, Т. (съст.). *Сборник трудове и биографични бележки за acad. Евгени Матеев*. София: Изд. на ВИИ „Карл Маркс“] (*in Bulgarian*).
- Mateev, E. (1987). *Struktura i upravlennie na ikonomicheskata sistema*. Sofiya: Nauka i izkustvo. [Матеев, Е. (1987). *Структура и управление на икономическата система*. София: Наука и изкуство] (*in Bulgarian*).
- Mateev, E. (2000 [1968, za sluzhebno polzvane]). *Za upravlenieto na ikonomikata v SASHT*. Sofiya: Novi horizonti. [Матеев, Е. (2000 [1968, за служебно ползване]). *За управлението на икономиката в САЩ*. София: Нови хоризонти] (*in Bulgarian*).
- Mateev, E. (2023 [1974]). *Avtomatizirana sistema za upravlennie na narodnoto stopanstvo*. Sofiya: UNSS. [Матеев, Е. (2023 [1974]). *Автоматизирана система за управление на народното стопанство*. София: УНСС] (*in Bulgarian*).
- Morozov, A., Glushkova, V., Korobkova, T. (2013). Sozdaniye YEdinoy Sistemy Sotsial'noy Informatsii (YESSI) – bolgarskoy OGAS (Nauchnoye sotrudnichestvo Instituta kibernetiki s bolgarskimi uchrezhdeniyami i predpriyatiyami (1967–1978 g.). *Matematicheskiye mashiny i sistemy*, No. 3, 3–22. [Морозов, А., Глушкова, В., Коробкова, Т. (2013). Создание Единой Системы Социальной Информации (ЕССИ) – болгарской ОГАС (Научное сотрудничество Института кибернетики с болгарскими учреждениями и предприятиями (1967–1978 г.). *Математические машины и системы*, No. 3, 3–22] (*in Russian*).
- Nemchinov, V. (1962). *Ekonomiko-matematicheskiye metody i modeli*. Moskva: Sotsekgiz. [Немчинов, В. (1962). *Экономико-математические методы и модели*. Москва: Соцэкгиз] (*in Russian*).
- Nenovsky, N., Marinova, T. (2025). History of planning and cybernetics in Bulgaria during socialism: the contributions of Evgeni Mateev. *Economic History Working Papers*, 2025/No. 6. Genève: Paul Bairoch Institute of Economic History.
- Nenovsky, N., Marinova, T. (2026). Bulgarian Economists on the Development of an Independent Basis for Price Formation in COMECON Trade (1958–1971). *MPRA Paper*, No. 127666.
- Nenovsky, N., Marinova, Tsv. (2026). Georgi Petrov i teoretichnite osnovi na pazarnoto sotsialisticheskoto stopanstvo v Bulgariya (Chast parva: Pazar, pechalba i tsenoobrazuvane). *Ikonomicheska misal*, 71 (1), 24–52. [Неновски, Н., Маринова, Цв. (2026). Георги Петров и теоретичните основи на пазарното социалистическо стопанство в България (Част първа: Пазар, печалба и ценообразуване). *Икономическа мисъл*, 71 (1), 24–52] (*in Bulgarian*).

- Nenovsky, N., Penchev, P. (2017). Between Carl Menger and Peter Struve: On Russian Liberal Economics. *History of Economic Ideas*, 25 (3), 11–40.
- Neuberger, E. (1959). The Yugoslav Investment Auctions. *Quarterly Journal of Economics*, 73 (1), 88–115.
- Notkin, A. (1948). *Ocherki teorii sotsialisticheskogo vosproizvodstva*. Moskva: Gospolitizdat. [Ноткин, А. (1948). *Очерки теории социалистического воспроизводства*. Москва: Госполитиздат] (in Russian).
- Notkin, A. (1960). Optimal'noye sochetaniye nakopleniya i potrebleniya i norma nakopleniya. V: Kronrod, Ya. (red.). *Problemy politicheskoy ekonomii sotsializma*. Moskva: Gospolitizdat, 163–201. [Ноткин, А. (1960). Оптимальное сочетание накопления и потребления и норма накопления. В: Кронрод, Я. (ред.). *Проблемы политической экономики социализма*. Москва: Госполитиздат, 163–201] (in Russian).
- Novozhilov, V. V. (1995). *U istokov podlinnoy ekonomicheskoy nauki* (predisloviye Petrakov, N. (3–14), tekst biografii Kozerskaya, N. (71–228)). Moskva: Nauka. [Новожилов, В. В. (1995). *У истоков подлинной экономической науки* (предисловие Петраков, Н. (3–14), текст биографии Козерская, Н. (71–228)). Москва: Наука] (in Russian).
- Nuti, M. (1970). Review on „Planning and Markets: Modern Trends in Various Countries“. *The Economic Journal*, 80 (317), 136–139.
- Peters, B. (2016). *How Not to Network a Nation : The Uneasy History of the Soviet Internet (Information Policy)*. Massachusetts: The MIT Press.
- Petrakov, N. (1971). *Nekotoryye voprosy upravleniya ekonomikoy*. Moskva: Mysl'. [Петраков, Н. (1971). *Некоторые вопросы управления экономикой*. Москва: Мысль] (in Russian).
- Petrov, G. (1964). Otnosno bazata na tsenite pri sotsializma. *Ikonomicheska misal*, No. 9, 87–103. [Петров, Г. (1964). Относно базата на цените при социализма. *Икономическа мисъл*, No. 9, 87–103] (in Bulgarian).
- Petrov, G. (1969). *Stokovi otnosheniya i tsenoobrazuvane pri sotsializma*. Sofiya: Nauka i izkustvo. [Петров, Г. (1969). *Стокови отношения и ценообразуване при социализма*. София: Наука и изкуство] (in Bulgarian).
- Petrov, G. (1976). *Danatsite v sistemata na planovoto rakovodstvo na sotsialisticheskite predpriyatiya*. Varna: Izd. „Georgi Bakalov“. [Петров, Г. (1976). *Данъците в системата на плановете ръководство на социалистическите предприятия*. Варна: Изд. „Георги Бакалов“] (in Bulgarian).
- Petrov, G. (1978). *Finansirane na razshirenoto vazproizvodstvo i na tehnicheskiya progres*. Sofiya: Nauka i izkustvo. [Петров, Г. (1978). *Финансиране на разширеното*

- възпроизводство и на техническия прогрес. София: Наука и изкуство] (*in Bulgarian*).
- Petrov, G. (1987). Planomernost i pazarni otnosheniya. V: Andonov, B. (red.). *Stokovo-parichnite otnosheniya i upravlenieto na ikonomikata pri sotsializma*. Sofiya: Nauka i izkustvo, 49–82. [Петров, Г. (1987). Планомерност и пазарни отношения. Разпределение на доходите на стопанските организации. В: Андонов, Б. (ред.). *Стоково-паричните отношения и управлението на икономиката при социализма*. София: Наука и изкуство, 49–82] (*in Bulgarian*).
- Petrov, G. (1987a). Razpredelenie na dohodite na stopanskite organizatsii. V: Andonov, B. (red.). *Stokovo-parichnite otnosheniya i upravlenieto na ikonomikata pri sotsializma*. Sofiya: Nauka i izkustvo, 130–162. [Петров, Г. (1987а). Разпределение на доходите на стопанските организации. В: Андонов, Б. (ред.). *Стоково-паричните отношения и управлението на икономиката при социализма*. София: Наука и изкуство, 130–162] (*in Bulgarian*).
- Petrov, G. (1990). *Krahat na totalitarnata ikonomika. Deformatsii na obshtestvenata sobstvenost*. Sofiya: Nauka i izkustvo. [Петров, Г. (1990). *Крахът на тоталитарната икономика. Деформации на обществената собственост*. София: Наука и изкуство] (*in Bulgarian*).
- Petrov, G. (1990a). Stopanskata smetka v darzhavnite industrialni predpriyatiya do 1964 g. V: Berov, L., Dimitrov, D. (red.). *Razvitie na industriyata v Bulgariya (1834, 1947, 1989)*. Sofiya: Nauka i izkustvo, 307–318. [Петров, Г. (1990а). Стопанската сметка в държавните индустриални предприятия до 1964 г. В: Беров, Л., Димитров, Д. (ред.). *Развитие на индустрията в България (1834, 1947, 1989)*. София: Наука и изкуство, 307–318] (*in Bulgarian*).
- Petrov, G. (1990b). Stopanskata smetka v darzhavnite predpriyatiya sled 1964 g. V: Berov, L., Dimitrov, D. (red.). *Razvitie na industriyata v Bulgariya (1834, 1947, 1989)*. Sofiya: Nauka i izkustvo, 445–466. [Петров, Г. (1990b). Стопанската сметка в държавните предприятия след 1964 г. В: Беров, Л., Димитров, Д. (ред.). *Развитие на индустрията в България (1834, 1947, 1989)*. София: Наука и изкуство, 445–466] (*in Bulgarian*).
- Petrov, G. (2016). *Lazhlivite reformi v Bulgariya*. Sofiya (sobstveno izdanie). [Петров, Г. (2016). *Лъжливите реформи в България*. София (собствено издание)] (*in Bulgarian*).
- Polterovich, V. (1985). Norma diskonta i koeffitsiyent prioritetnosti otrasley. *Ekonomika i matematicheskiye metody*, 21 (5), 895–910. [Полтерович, В. (1985). Норма дисконта и коэффициент приоритетности отраслей. *Экономика и математические методы*, 21 (5), 895–910] (*in Russian*).

- Selucky, R. (1972). *Economic Reforms in Eastern Europe*. New York: Praeger.
- Seurot, F. (1978). La fonction d'utilité sociale en système socialiste. In: Lavigne, M. (éd.). *Economie politique de la planification en système socialiste*. Paris: Economica, 15–37.
- Shapkarev, P. (1987). Ikonomiko-matematicheskata laboratoriya pri BAN na 20 godini. V: Vladov, H. (red.). *Ikonomiko-matematicheskoto modelirane v deystvie*. Sofiya: Izd. na BAN, 7–17. [Шапкарев, П. (1987). Икономико-математическата лаборатория при БАН на 20 години. В: Владов, Х. (ред.). *Икономико-математическото моделиране в действие*. София: Изд. на БАН, 7–17] (*in Bulgarian*).
- Šik, O. (1967). Prices in the New Economic System of Management, in a Socialist Economy. In: Dunlop, J., Fedorenko, N. (eds.). *Planning and Markets: Modern trends in Various Economic Systems*. New York: McGraw-Hill, 217–228.
- Stoimenov, M. (1984). *Valutnata konvertiruemost pri sotsializma. Problemi i perspektivi*. Sofiya: Nauka i izkustvo. [Стоименов, М. (1984). *Валутната конвертируемост при социализма. Проблеми и перспективи*. София: Наука и изкуство] (*in Bulgarian*).
- Tartarin, R. (1978). Schémas de reproduction et politique d'industrialisation, In: Lavigne, M. (éd.). *Economie politique de la planification en système socialiste*. Paris: Economica, 62–101.
- Todorov, H. (2003). *Teoriya na akademik Evgeni Mateev za upravlenie na natsionalnata ikonomika*. Sofiya: ИК „Христо Ботев“. [Тодоров, Х. (2003). *Теория на академик Евгени Матеев за управление на националната икономика*. София: ИК „Христо Ботев“] (*in Bulgarian*).
- Tsagolov, N. (red.). (1959). *Zakon stoimosti i yego rol' pri sotsializme*. Moskva: Gosplanizdat. [Цаголов, Н. (ред.). (1959). *Закон стоимости и его роль при социализме*. Москва: Госпланиздат] (*in Russian*).
- Voyeykov, M. (2023). *Marksizm i intellektual'naya Rossiya. Politekonomicheskiye siluety: Tugan-Baranovskiy, Rubin, Kronrod*. Moskva: URSS Lenand. [Воейков, М. (2023). *Марксизм и интеллектуальная Россия. Политэкономические силуэты: Туган-Барановский, Рубин, Кронрод*. Москва: URSS Ленанд] (*in Russian*).
- Vladimirova, K. (red.). (2009). *Spomeni za akademik Evgeni Mateev*. Sofiya: Sayuz na uchenite v Balgariya. [Владимирова, К. (ред.). (2009). *Спомени за академик Евгени Матеев*. София: Съюз на учените в България] (*in Bulgarian*).
- Wilczynski, J. (1972). *Socialist Economic Development and Reforms*. London: Palgrave Macmillan.
- Yahiel, N. (1997). *Todor Zhivkov i lichnata vlast. Spomeni, dokumenti, analizi*. Sofiya: Izd. M-8-M. [Яхиел, Н. (1997). *Тодор Живков и личната власт. Спомени, документи, анализи*. София: Изд. М-8-М] (*in Bulgarian*).

Yanakiev, R. (1972). *Nauchno-tehnicheskata revolyutsiya i avtomatiziranite sistemi*. Sofiya: Partizdat. [Янакиев, Р. (1972). *Научно-техническата революция и автоматизираните системи*. София: Партиздат] (*in Bulgarian*).

Yaremenko, Yu. (1981). *Strukturnyye izmeneniya v sotsialisticheskoy ekonomike*. Moskva: Mysl'. [Яременко, Ю. (1981). *Структурные изменения в социалистической экономике*. Москва: Мысль] (*in Russian*).

Zauberman, A. (1967). *Aspects of Planometrics*. New Haven: Yale University Press.

Zauberman, A. (1975). *The Mathematical Revolution in Soviet Economics*. The Royal Institute of international Affairs, London: Oxford University Press.

Николай Неновски е доктор на икономическите науки, професор в Университета „Жул Верн“ (Франция), професор в Университета за национално и световно стопанство (София) и афилиран професор в НИУ ВШЭ (Москва). Член е на Управителния съвет на Българската народна банка. ORCID 0000-0002-9544-9024, nenovsky@gmail.com

Цветелина Маринова е доктор по икономика, доцент в Нов български университет, член на Института по икономическа история „Пол Байрок“ (Университет на Женева) и асоцииран изследовател в LEFMI (Университет „Жул Верн“, Франция). ORCID 0000-0002-2455-1515, tsvetelina.marinova@gmail.com

Nikolay Nenovsky, DSc, is a Professor of economics at the Jules Verne University, France, Professor at the University of National and World Economy, Sofia and Affiliated Professor at the SU HSE, Moscow. He is currently member of Bulgarian National Bank Governing Council. ORCID 0000-0002-9544-9024, nenovsky@gmail.com

Tsvetelina Marinova, PhD, is an Associate Professor at New Bulgarian University, a member of the Paul Bairoch Institute of Economic History (University of Geneva), and an Associate Researcher at LEFMI (Jules Verne University, France). ORCID 0000-0002-2455-1515, tsvetelina.marinova@gmail.com

THE SOCIALIST CYBERNETIC IDEAL OF EVGENI MATEEV

Part One: Labor Productivity, Planning, and Automated Management Systems

Abstract: This article presents the main ideas and contributions of Evgeni Mateev, whose extensive body of work is difficult to encompass in its entirety. Following a brief biographical overview, it traces the development of his views toward systems theory and cybernetics. The key elements of his model of socialism and the algorithm for its practical implementation are analysed. The article also examines fundamental methodological principles formulated in his seminal work, *Structure and Management of the Economic System* (1987), including microeconomic aspects related to the role of enterprises. The study is published in two consecutive parts.

Keywords: economics of socialism; planning; cybernetics; economic reforms; Bulgaria; Evgeni Mateev

JEL codes: B3; C60; P20; P30; P51

Как да се цитира тази статия:

How to cite this article:

Nenovsky, N., Ts. Marinova, Ts. (2026). Sotsialisticheskiyat kibernetichen ideal na Evgeni Mateev. Chast parva: Proizvoditelnost na truda, planirane i avtomatizirani sistemi za upravlenie. (The Socialist Cybernetic Ideal of Evgeni Mateev. Part One: Labor Productivity, Planning, and Automated Management Systems). *Economic Thought Journal*, 71 (1), 53–83 (in Bulgarian). <https://doi.org/10.56497/etj2671103>